

vinents d'Hispània i bestiar («la existencia en época de Alarico de una feria celebrada en la festividad de San Cipriano», vegeu p. 332).

L'obra conté una àmplia bibliografia (pp. 727-802), un índex de fonts (pp. 803-813), un índex toponímic —amb referències a les nostres antigues poblacions de Barcino, Baetulo, Iluro, Dertosa, Ilerda, Gerunda i Tarraco (pp. 815-839)— i, finalment, un índex onomàstic (pp. 841-845). Volem felicitar, ben de cor, els curadors d'aquesta excel·lent contribució a l'estudi del vessant comercial de la Hispània romana, una obra que analitza a fons el sistema d'interaccions que articulava la diversitat ecològica i cultural d'aquest territori i que, al seu moment, aportà a l'Imperi importants recursos miners, forestals, piscícoles i agropecuaris.

Valentí Serra de Manresa

Salvador GARCÍA FORTES, Tarrés. *La industria cerámica de una arquitectura singular* (Biblioteca Universitària 1), Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona 2024, 350 pp.

Ens plau de ressenyar per als lectors de la *Revista Catalana de Teologia* aquesta suggeridora i documentada aproximació històrica als Tarrés, una família barcelonina d'experts terrissers al servei de l'arquitectura religiosa i civil. La seva producció experimentà un gran impuls a partir de l'any 1858, quan Antoni Tarrés Bosch fundà un gran taller de mosaics, ornamentació i escultures al número 45 del carrer Tallers de Barcelona. Alguns anys després, en 1884, el seu fill Antoni Tarrés Martínez el reconvertí —associat amb Lluís Macià Planell— en una nova entitat anomenada «Centro de Productos Cerámicos, Tarrés, Macià y Compañía». Aquesta empresa no trigà a esdevenir una prestigiosa indústria que obtingué la medalla d'or en l'Exposició Universal de Barcelona de 1888 i les medalles de plata i bronze en l'Exposició Universal de París de 1889.

L'autor, expert en l'estudi dels materials ceràmics aplicats a l'arquitectura —especialment a propòsit de la utilització de la terracota com a element ornamental en la nova arquitectura de la Barcelona decimonònica—, examina al llarg d'aquesta monografia la contribució de l'empresa familiar dels Tarrés a la demanda de nous materials decoratius, sorgida arran de les exigències urbanístiques de la Barcelona d'aquell temps. Aquesta demanda es concretà en la fabricació de ceràmica vidriada i de revestiment, necessària per a la flamant ciutat modernista que aleshores començava a configurar-se. La Casa Tarrés ofería una vasta producció de «Loceta de todas clases y colores. Mármol artificial. Azulejos blancos y de color, de Valencia, ingleses, franceses y alemanes. Productos de ladrillería y alfarería común y vidriada. Varias clases de teja llana, común, vidriada y de esmalte. Escama para cúpulas. Estatuaria, macetas, surtidores y toda clase de adorno para fachadas [...] y cuanto se pueda desear para construcción y adorno» (p. 30). Cal tenir en compte que, el novembre de l'any 1846, l'Ajuntament de Barcelona havia

publicat una ordenança que autoritzava a elevar l'alçada de les construccions fins als cent pams, sempre que ho requerís «el buen gusto arquitectónico y riqueza de los adornos» de les façanes. Aquesta reforma fou transcendental per poder revertir la monotonia de les façanes dels edificis i augmentar la bellesa pública associada a l'arquitectura.

A més de la valuosa contribució de l'empresa d'Antoni Tarrés a l'embelliment de les façanes de la ciutat de Barcelona, és particularment destacable l'aportació a l'ornamentació de cases senyorials i d'edificis religiosos de les principals poblacions de Catalunya. És el cas de l'edifici anomenat «El Suís», al carrer de les Piques de Manresa, amb decoracions en terra cuita de figures i elements florals, realitzades l'any 1848, i també de nombroses edificacions a les comarques del Maresme i de la Selva, des d'Alella fins a Blanes (pp. 140-161). Destaquen, per exemple, la façana del santuari de la Mare de Déu de la Misericòrdia a Canet de Mar, que incorpora uns enormes relleus de terracota creats al taller d'Antoni Tarrés, o bé els capitells i mènsules de terra cuita de la façana de la rectoria d'Arenys de Mar, al carrer de l'Església. En aquesta mateixa vila és especialment remarcable la remodelació i l'ornamentació de la façana de la «Granja El Paraíso», situada al final del tortuós carrer de la Plana del Convent. Tal com escriu García Fortes, «en 1858, gracias a la ley de desamortización de Mendizábal de 1836, el indiano Salvador Castelló Carreras adquiere la finca y el edificio de la antigua congregación de capuchinos de Arenys de Mar. Derribado el convento, su propietario erige, entre 1863-1864, una nueva construcción, aislada a cuatro vientos y de tres plantas, con terraza y miranda o atalaya ochavada, con una profusa ornamentación en terracota [...] con un frontón central que corona el edificio, elaborado con elementos de terracota que componen el nombre PARAISO, rodeado de motivos vegetales y un jarrón de terracota que reproduce diferentes frutas en la cúspide [...]. Este conjunto de “Explotaciones, material y publicaciones avícolas Salvador Castelló” es un magnífico ejemplo de arquitectura de la terracota» (pp. 151-153).

Poc després de l'enderroc de les muralles de Barcelona l'any 1854 —i amb el posterior projecte urbanístic del Pla Cerdà (1859) i de l'Eixample (1860)—, la puixança del nou estil modernista va provocar que l'arquitectura en terracota fos desplaçada per la utilització de la rajola de color i el totxo. Amb el Modernisme, «el ladrillo se convierte en el elemento definidor de un nuevo tipo de arquitectura, al igual que los azulejos [...] su nuevo material de revestimiento» (p. 207). La producció ceràmica de les fàbriques de «Tarrés, Macià y Compañía» es feu visible en emblemàtiques construccions barcelonines, com en els teulats i cobertes del Mercat del Born. També es percep en les diferents aplicacions del totxo en la construcció i ornamentació de l'Arc de Triomf i, de manera particular, queda palesa en la façana de la Central Catalana d'Electricitat, amb una expressiva ornamentació feta amb ceràmica vidriada, subministrada per l'empresa dels Tarrés.

Semblantment, la producció ceràmica de la Casa Tarrés s'evidencia en l'excel·lent ornamentació ceràmica inserida a les façanes del pavelló central de la Casa Provincial de Maternitat de Barcelona i, entre moltes altres construccions

emblemàtiques, també es fa patent en el «trencadís» dels bancs del Park Güell de Barcelona, dissenyats per Antoni Gaudí, que va aprofitar i articular els fragments ceràmics emprats en la primera etapa constructiva i presents en els pavellons i escalinates. Així ho posa de manifest l'autor d'aquesta monografia: «Alrededor de noventa modelos de azulejos y cenefas del catálogo del Centro de Productos Cerámicos Tarrés, Maciá y Compañía han sido utilizados por Gaudí en la creación de su obra de *trencadís*» (p. 320).

El llibre destaca per una il·lustració extensa i de gran qualitat, amb magnífiques reproduccions a tot color. Al final de l'obra, s'inclou la relació dels arxius i centres documentals visitats per l'autor, les publicacions periòdiques examinades i la bibliografia essencial sobre el tema (pp. 337-343). Volem felicitar, ben de cor, Salvador García Fortes per aquesta aportació tan suggeridora a la història de l'art contemporani.

Valentí Serra de Manresa